

SİCİLL-İ AHVAL DEFTERLERİ'Nİ TAMAMLAYAN ARŞİV KAYITLARI*

Mübahat S. KÜTÜKOĞLU**

Bilindiği gibi Osmanlılar biyografi yazımına hayli önem vermişler, çeşitli meslek mensublarının biyografilerini ihtiva eden eserler vücûda getirmişlerdir. Müverrihler ise her yıl sonunda o yıla âid vefeyatı kaydetmek sûretiyle bu biyografi çalışmalarına hizmette bulunmuşlardır. XIX. yy.ın sonlarında Devletin de bu konuya eğildiği ve resmî kayıtlar tutmağa başladığını görmekteyiz. 1879'da Sicil Usûl Komisyonu adıyla bir komisyon kurulmuş ve 1887'de mülkiye ve adliye memurlarının sicil kayıtları toplanmaya başlanmış; komisyonun adı 1896'da Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu'na çevrilmiştir¹.

Bu kayıtların, doğum yeri, baba adı, tahsili, bildiği yabancı diller gibi ilk kısımları biyografisi yazılan şahıslar tarafından hazırlanmış, daha sonra terfi, nişan, ceza, azil, tekaüdlük gibi kariyerlerindeki değişiklikler bağlı oldukları müesseselerden gelen yazılardan ilâve edilmiştir. Ancak, 1891'de 5000'i birinci sınıf, 25.000'i ikinci sınıf olmak üzere toplam 30.000 memurdan sadece 12-13.000 kadarının biyografisinin tamamlanabildiği tesbit olunmaktadır. Zira, bir kaymakamın sıhhatli bir biyografisinin yazılması bile bazan 20-25 tezkire, tahrirat yahut telgrafla muhabereyi gerektiriyordu².

* Bu yazı, Münih Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü - İ.Ü.E.F. Tarih Araştırma Merkezi işbirliğiyle Ekim 1993'de Münih'de düzenlenen Biyografi Seminerine sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir. Arşivdeki çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen idareciler ve depo personeline teşekkür borçluyum.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü emekli öğretim üyesi.

1 Bekir Kütükoğlu, "Son Devir Osmanlı Biyografik Kaynakları", *Vekayi'nüvis - Makaleler*, İstanbul 1994, s. 214.

2 Sicill-i Ahval Komisyon-ı Umûmîsi Reisi Rıza Bey'in 21 Safer 1309 / 12 Eylül 1307 (24 Eylül 1891) tarihli arzı: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı (YEE), kısım 14-evrak 1339-zarf 126-karton 10/2.

Bu kayıtlardan çıkarılan biyografiler bugün Başbakanlık Arşivi'nde muhafaza edilen 201 aded *Sicill-i Ahval defterlerinde* toplanmış olup defterler araştırmalara açıktır. Aranılan şahıs, baba adı bilindiği takdirde daktilo edilmiş alfabetik kataloglardan kolaylıkla bulunabilir. *Sicill-i Ahval defterlerinde* her şahıs için iki sahife ayrılmış olmasına rağmen bazı şahıslara âid biyografiler yarım sahifede bitmektedir. Nadir olmakla birlikte bu iki sahifenin yetmediği haller de vardır. Bu takdirde ikinci sahifenin kenarına devamının hangi cild ve sahifede olduğuna işaret edilmiştir. Bazı biyografiler tek kaleminden çıktığı halde bazılarında sonradan ilâveler yapıp mühür basılmıştır.

Bunların hazırlanmasında kullanılan malzeme ise ayrı tasniflerdedir. Tayin, terfi, nakil ve becayiş gibi değişikliklerin son devre âid evrakı "Dosya Usûlü İradeler" tasnifindedir. Her dosyada biri ilgili nezâretten sadârete gönderilen yazı, diğeri ise aynı konudaki irade, olmak üzere iki vesika bulunmaktadır. İrade lâyhaları ilgili nezâret tarafından hazırlanarak padişaha sunulmakta ve kabûl edildiği takdirde imzalanmaktadır. İradelerde esbâb-ı mücibe bildirilmeden sadece tayin, azil gibi keyfiyetlerle yetinildiği halde tezkire-i aliyyelerde³ zaman zaman değişiklik sebebine de yer verilmiştir. Özellikle Dahiliye, Maliye, Posta-Telgraf gibi bazı nezâretlere âid olanlarda çok kere değişiklik sebebi de belirtilmiştir. Bunlar arasında sıhhî sebepler⁴ (bulunduğu yerin havasıyla imtizac edememe, hastalık) yanında başka yere tayin edilen bir şahsın halkın ısrarı üzerine eski yerine iâdesi, ehliyetsizlik, idaresizlik⁵, vazife yerine kanûnî müddeti içinde gitmeme⁶ veya vazifesine

³ *Tezkire-i aliyye*, nâzırlar ve şeyhülislâmlar tarafından yazılan tezkireler için kullanılan bir tabirdir. Tafsîlât için bk. M. S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 249-250.

⁴ Münhal olan Nazilli kaymakamlığına havası ile uyşamadığını bildiren Uşak kaymakamının tayinine dair Dahiliye Nezâreti Memûrîn ve Sicill-i Ahval Müdiriyyetinden Sadarete gönderilen 8 Rebi'ülevvel 1335 / 20 Kânûn-ı evvel 1332 (2 Ocak 1917) tarihli tezkire: Dosya Usûlü İradeler (DUİT), dos. 30/2-12

⁵ Harran ve Suruç kazaları kaymakamlarının "tecrübesizlikleriyle beraber ahval-i aşâire adem-i vukufları ve mesâi-i fevkalâde ashabından bulunmadıkları cihetle ordunun iâşesi husûsunda muvaffakiyyetsizlikleri temâdî etmekte olduğundan bahisle lüzûm-ı tebdilleri Urfa mutasarrıflığından iş'ar kılınmış ... ve memûrîn nizamnâmesinin 32. maddesi mücebince tahvil-i memuriyetleri" cihetine gidilmiş ve gidecekleri yerlerde yine başarı gösteremezlerse aynı maddenin diğeri bir fıkrası uyarınca sıfatları "tenzil edilmek üzere" diğeri sancaklara nakilleri kararlaştırılmıştır. 1 Cemâziyelâhır 1335 / 25 Mart 1333 (1917) [1333 martından itibaren rûmî ve milâdî yılların günleri arasındaki fark kaldırılmış olduğundan bundan böyle milâdî tarihin yalnız yılı verilecektir] tarihli Dahiliye Nezâreti Memûrîn ve Sicill-i Ahval Müdiriyyeti tezkiresi: DUİT, dos. 30-2/42.

⁶ Akdağ kaymakamının muayyen müddet içinde vazifesine gitmemesi dolayısıyla müstafi addedilmesi ve yerine başkasının tayini hakkında Dahiliye Nezâreti Memûrîn ve Sicill-i

devam etmeme ve eski memuriyetine âid hüviyetle seyahat etme⁷, tayin edildiği yeri beğenmeyerek istifa eden memurun başka bir yere tayini⁸, veya yerine başka birinin tayini⁹, yahut bir suiistimal ihbarı¹⁰ gibi hususlar da bulunmaktadır. Bir kaymakam, ehliyetsizliği veya bölgedeki huzursuzluğu önleyememesi halinde valilik veya mutasarrıflığın yazısı ile ikinci derecede bir kaymakamlığa tayin edilmektedir. Bunun gibi suiistimal dolayısıyla bulunduğu makamdan uzaklaştırılanlar da çok kere tahkikatın sonuna kadar başka bir yere tayin olunmaktadır¹¹. Bazan, memurun suiistimalle suçlandığı halde tahkikat sonucunda temize çıktığı da anlaşılmaktadır. Esaret gibi bir sebeble vazifesini yapamayacak duruma gelen bir memura ise âilesinin maddî sıkıntıya düşmesini önlemek üzere vazifesi başında imiş gibi muâmele edilerek âzamî müsamahanın gösterildiği anlaşılmaktadır¹². Bunlar yanında tayin tezkirelerinde, tayin edilen

Ahval Müdiriyetinin 21 Cemâziyelevvel 1335 / 15 Mart 1333 (1917) tarihli tezkiresi: DUİT, dos. 30-2/39.

- 7 Telgraf kontrol müdiriyetine tayin edilen Hamdi Bey'in vazifesine devam etmediği gibi resmen izin almaksızın eski memuriyetine âid evrakı kullanarak İzmir'e gitmiş olduğu anlaşıldığından müstafi addedilerek yerine İzmir Posta ve Telgraf Başmüdürlüğünün tayinine dair Posta-Telgraf Nezâretinden Sadarete gönderilen 27 Receb 1336 / 9 Mayıs 1334 (1918) tarihli tezkire:(DUİT), dos. 35/2-7.
- 8 Meselâ, "Konya baş müdiriyetine İstanbul başmüdürlüğü iken Edirne'ye tahvil edilmesi üzerine istifa etmiş olan Tevfik Beyin tayini": Dahiliye Nezâretinden Sadarete 18 Cemâziyelâhır 1338 / 10 Mart 1336 (1920) tarihli tezkire: DUİT, dos. 35/3-17.
- 9 Karasi Sancağı muhasebecisi iken terfi ederek Diyarbakir'e tayini çıkmış olan Şeref Bey'in bazı mazeret beyan ederek memuriyet yerine gidemeyeceğini bildirmesi üzerine Diyarbakir'e eski Manastır defterdarının tayininin yapıldığına dair Maliye Nezâreti Memûrîn Müdürlüğünden Sadarete gönderilen 18 Muharremi 1336 / 4 Teşrin-i sâni 1333 (1917) tarihli tezkire: DUİT, dos. 33/2-8
- 10 Ma'mûretülâziz defterdarlarının suiistimali tahkikat sonunda kesinleştiğinden haklarında kanûnî takibat yapılmak üzere işden el çektirildiklerine dair. DUİT, dos. 33/2-5, 33/2-10.
- 11 Meselâ askerî erzak nakli ücretinde suiistimali olduğu ihbarı üzerine işden el çektirilen Giresun kaymakamının mahallinde yapılan tahkikatta suiistimale delâlet eder bir durum olmadığı bildirildiğinden olay Şurâ-yı Devlete intikal ettirilirken kaymakam da Bayburt'a tayin edilmiştir. 15 Rebi'ülâhır 1335 / 26 Kânûn-ı sâni 1332 (8 Şubat 1917) tarihli Dahiliye Nezâreti Memûrîn ve Sicill-i Ahval Müdiriyeti tezkiresi: DUİT, dos. 32-2/29. Reşâdiye kaymakamının bazı kimseleri dövdüğü ve çeşme yapımında kullanılması gereken taşları evindeki ocağın tamirinde kullandığı tahkikat neticesinde sâbit olmakla hakkında verilecek karara kadar almakta olduğu maaşla memleketi olan Kiğı'ya tayini hakkında 17 Cemâziyelevvel 1335 / 11 Mart 1333 (1917) tarihli tezkire: DUİT, dos. 30-2/38.
- 12 Alelgarbî kazası kaymakamı Cemil Bey'in askerî harekât sırasında esir düşmesi üzerine Basra Vilâyetinin iş'arı ile yerine başkası tayin edilmiş, fakat Cemil Beyin ma'zul addedilmesi hem âilesi, hem de kendisi için maddî sıkıntıya girmesi demek olacağından Korna kaymakamlığına tayin edilmesi uygun bulunmuştu. Ancak Maliye Nezâretinin, memuriyet yerine gitmeyen birine maaş verilmesinin mümkün olmayacağını bildirmesi üzerine yine eski kaymakamlığına tayini zarûreti doğmuştur.

şahsın, bölgenin dilini bildiği, yahut alıyyülâlâ bir "şehadetnâme"ye sahib olduğu hususlarına da yer verildiği görülmektedir.

Dahiliye Nezâreti'nin 1326-38 yılları arasındaki sicil evrakı ise ayrı bir tasnifte (DH.MEM) bulunmaktadır. Bu dosyalar, muhtemelen eski Defterdarlık binasının altındaki depoda muhafaza edilirken defterdarlık yangınında kısmen zarar görmüştür. Bazı belgelerin bir kısmı kısmen yanmış, bazıları ise ıslandığı için yazıları tam olarak okunamaz hale gelmiştir. Bununla birlikte 1326-38 yılları arasında vazife gören mülkiye memurlarının biyografileri açısından son derecede önemli belgelerdir. Ancak, bunlar da her biri bir memura âid bütün evrakı toplayan dosyalar olmaktan uzaktır. Dosyalar kronolojik olarak düzenlenmiştir. Genellikle her dosya ayrı ve belli bir tarihte vuku' bulan azil, tayin, rapor vs.nin safahatını göstermek üzere tutulmuştur. Fakat bazı hallerde bir şahsın çeşitli tarihlerde üstleri tarafından haklarında yazılmış yazılar, işden el çektirilmeleri, yeniden tayinleri, vs. ihtiva eden 7-8 sene gibi bir zamana yazılmış evrak bulunan dosyalara da rastlanmaktadır¹³.

Bazı dosyaların içlerinde, birbirleriyle bağlantılı birkaç şahsa âid evrak bulunur. Bir kısmında sadece bir tek belge olmasına karşılık diğer bir kısmı âid olduğu şahsın biyografisi açısından çok mühim ve ilgi çekici belgeler ihtiva eder. İçlerinde şahsî arzuhaller, taşradan merkeze gönderilen tahrirat ve telgraflar ile merkezden taşraya gönderilen tahriratların müsveddeleri, memurun sicill-i ahval varakası, tahsil derecesine göre tasdikli diploma sûretleri, şikâyetnâmeler, doktor raporları ve izin dilekçelerine varıncaya kadar çeşitli türde evrak olanlar mevcuttur.

Dosyalar incelendiğinde bir kaymakamın sınıf ilerlemesi için dahi çeşitli evrak ve yazışmalara ihtiyac duyulabildiği görülür. Bunlar, yükseltirme dilekçesi, bağlı bulunduğu vilâyetin yazısı ile birlikte diplomasından başlayarak bulunduğu vazifeleri gösteren tasdikli bir belge, ilgili nezâretten gönderilen yazılardan ibârettir¹⁴.

Memûrîn tensikatından sonra ise kadro haricî bırakılanların yeniden iş istediklerine dair pek çok arzuhal ile bunlarla ilgili diğer belgelere

13 Van Evrak Müdürü Nazmi Bey'in ehliyetsizliği dolayısıyla işden el çektirilmesi (Haziran 328) üzerine yapılan yazışmalar, yerine tayin olunacak şahıs için imtihan açılması, Nazmi Bey'in Van'ın düşman eline düşmesinden sonraki vazifeleri dolayısıyla daha sonraki yıllarda Musul, Elaziz, Erzurum vilâyetleriyle yapılan muhaberata âid 1329-1336 tarihleri arasındaki 56 belgelik dosya buna misâl olarak verilebilir. DH.MEM, 89/19.

14 Trabzon'un Of Kazası kaymakamı İbrahim Edhem Efendi'nin ikinci sınıftan birinci sınıf kaymakamlığa yükseltilmek için müracaatı ve yapılan muhabere buna örnek olarak gösterilebilir. DH.MEM, dos. 89/16'daki evrak. Dosyadaki bazı evrak için ekler bkz.

rastlanmaktadır. Meselâ, Şûrâ-yı Devlet istinaf müdde-i umûmîliğinde yedi yıl çalıştıktan sonra tensikat sırasında "câizü'l-istihdam" kararı ile kadro haricine çıkarılan, sekiz ay kadar aynı dairede fahrî olarak çalışan, fakat açıkta kalan memurlara ödenen kadro dışı maaşla âilesinin geçimini sağlayamadığı ve Bâbîâlî dairelerinde beş yıl çalışmış olanların nahiye müdürlüğüne tayinlerinin kanûnen mümkün olmasından dolayı yer gözetmeksizin her hangi bir yere gitmeye razı olan, ancak nahiye müdürleri tayinlerinin valilerce yapılması dolayısıyla bu talebi üzerine Kastamonu'ya gönderilen, fakat orada da açık olan İnebolu tahrirat kâtibliği kadrosu için yazdığı müracaat dilekçesi beğenilmediği için kabul edilmeyerek bir nahiye müdürlüğü açılmasını beklemesi tavsiye edilen Salih Bey'in arzuhali bunlardan biridir. Ancak, Salih Bey'in gerek kendi müracaati, gerekse eşinin Dahiliye Nezâretine çekmiş olduğu telgrafı -ki bundan Salih Bey'in arzuhalinde bahs edilmektedir- tayini husûsunda müsbet bir netice alınmasına yetmemiştir. Dosyadaki diğer nezaretler arası gönderilen müzekkireler, kifayetsizliğinin tesbit edilmiş olduğu bu şahsa istediği memuriyetin verilmediğini göstermektedir¹⁵.

Sicill-i Ahval Komisyonu reisinin de raporunda belirttiği gibi hakkında bir şikâyet dolayısıyla işden el çektirilen şahsın yeni bir memuriyet talebi üzerine vazife gördüğü vilâyet ve sancaklar idarecilerine çeşitli yazılar yazılıp cevablara göre hareket edildiği görülmektedir. Meselâ Urfa'ya bağlı Rumkal'ası kaymakamı iken vazifeden alınan Ahmed Nuri Efendi'nin dosyasını buna misal olarak gösterebiliriz. Tahkikat, daha önce vazife gördüğü Edirne ve Ankara vilâyetleriyle Urfa mutasarrıflığından yapılmakta, on iki yıl önceki azil sebebi bile tekrar araştırılmaktadır¹⁶.

15 DÜİT, dos. 9/2-2.

16 Bir fikir vermek için dosyadaki evrakın mahiyetini belirtmek faydalı olacaktır.

- * Dahiliye Nezâreti Memûrın Kaleminden Edirne Vilâyetine yazılmış 8 Mayıs 327 tarihli yazının müsveddesi (Bu yazıda Midye kazası kaymakamı iken başına buyruk ve namusa aykırı hareketten dolayı azl edilmiş (20 Haziran 315) olduğu anlaşıldığından durumun tahkik edilerek bildirilmesi istenmektedir.) [1].
- * A. Nuri Efendi'nin Sadârete sunduğu 19 Nisan 327 tarihli arzuhaller [2, 3].
- * A. Nuri Efendi'nin Dahiliye Nezâretine sunduğu 6 ve 28 Nisan 327 tarihli arzuhaller [4, 21].
- * Dahiliye Nezâreti Memûrın Kaleminden Ankara Vilâyetine gönderilen 8 Mayıs 327 tarihli tahrirat sûreti [5].
- * Urfa Mutasarrıflığına gönderilen tahrirat sûreti [6].
- * Edirne ve Ankara vilâyetleriyle Urfa mutasarrıflığına gönderilen 29 Mayıs 327 tarihli tahrirat sûreti [7].
- * Nuri Efendi'nin Me'mûrın Kalemine gelmesi için gazetelere ilân için yazılan müzekkire sûreti [8].
- * Urfa Mutasarrıflığına tanzim edilen Nuri Efendi hakkındaki 16 Mayıs 327 tarihli cevap varakası [9].

Birden fazla şahsın biyografisinde kullanılacak dosyalar da vardır. Bunlara güzel bir misal olarak Adalar kaymakamı İsmail Canpulad Bey'e rahatsızlığı dolayısıyla üç ay izin verilmesi üzerine yerine Bozcaada kaymakamı Ekrem Bey'in, ondan boşalan yere de Artin Apartyan'ın tayin edilmeleri keyfiyetlerini ihtiva eden dosya gösterilebilir¹⁷:

-
- * Urfa Sancağından Dahiliye Nezâretine gönderilen 16 Mayıs ve 13 Haziran 327 tarihli Urfa mutasarrıfının mührünü taşıyan tahriratlar [10, 11].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Urfa mutasarrıflığına gönderilen 18 Mayıs ve 29 Haziran 327 tarihli tahriratlar [12,13].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Edirne Vilâyetine gönderilen 13 Temmuz 327 tarihli telgraf müsveddesi [14].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden 3 Ağustos 327 tarihli müzekkiresi (Encümence "cevâz-ı istihdâmına" karar verildiği, hareketinin tekerrürünün ba'demâ istihdamına mani olacağına kendisine bildirilmesi ve keyfiyetin tercüme-i haline derc ve tezyili zımında bu müzekkirenin Sicill-i Ahval Müdiriyyetine gönderildiği) [15].
 - * Vize ve Dimyat kaymakamlıklarının tahrirat sûretleri [16].
 - * Urfa Mutasarrıflığından Dahiliye Nezâretine 26 Mayıs 327, 15 Haziran 327 ve 4 Temmuz 327 tarihli tahriratlar ile 21 Nisan 329 tarihli telgraf [17, 25, 26, 37].
 - * Ankara Vilâyetinden Dahiliye Nezâretine 6 Haziran 327 tarihli tahrirat [18].
 - * Kırkkilise Mutasarrıflığından Edirne Vilâyetine 28 Haziran 327 tarihli tahrirat [19].
 - * Edirne Vilâyetinden Dahiliye Nezâretine 6 Nisan 327 tarihli tahrirat [20].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Urfa Mutasarrıflığına 8 Ekim 327 ve 21 Ocak 328 tarihli tahriratlar [22, 28].
 - * Evrakın kayb olması üzerine Rumkal'a Mülkiye Müdde-i Umûmilîği muâvinliğine 5 Haziran 327 tarihli müzekkire [23].
 - * Rumkal'a Kaymakamlığından Urfa Mutasarrıflığına 27 Haziran 327 tarihli tahrirat [24].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Sadârete gönderilen 6 Haziran 327 tarihli tezkire [27].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Kastamonu Vilâyetine gönderilen 21 Ocak 328 tarihli tahrirat [29].
 - * Şûrâ-yı Devlet Mülkiye ve Maarif Dairesinin 27 Kânûn-ı evvel (Aralık) 328 tarih ve 1560 nr.lı mazbata sûreti [30, 33].
 - * Şûrâ-yı Devletce muhakeme edilmesine dair 5 Kânûn-ı sâni (Ocak) 327 tarihli irade sûretleri [31-32].
 - * Sadâretten Dahiliye Nezâretine 6 Kânûn-ı sâni (Ocak) 328 tarihli tezkire [34].
 - * Dahiliye Nezâretinden Kastamonu Vilâyetine gönderilen 29 Nisan 329 tarihli tahrirat [36].
 - * Men'i muhakemesine karar verildiğinin tercüme-i haline derc edilmesi için 29 Nisan 329 tarihli Dahiliye Nezâreti müzekkiresi [38].

¹⁷ Bu dosyadaki belgeler numara sırasıyla şöyledir:

- * Adalar kaymakamı İsmail Canpulad Bey'in bir ay için izinli sayılmasına dair Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden İstanbul Vilâyetine gönderilen 7 Mayıs 1327 tarihli müzekkire [1].

Bu dosyanın ilgi çekici yanlarından biri, diğer dosyalarda pek rastlanmayan, tayin edilecek şahısların muvafakatlerini almak üzere tanzim edilmiş, isim ve memuriyetlerin yazılması için boşluklar bırakılmış matbu teklifnâme varakasının bulunmasıdır¹⁸.

".....de mukim Mürefte kaimmakamlığından münfasıl Artin Apartyan Efendi'ye

Münhal olan Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti dâhilinde ikinci sınıftan Bozcaada kaimmakamlığına intihab edilmiş olduğunuzdan me'mûrîn-i mezkûreyi kabûl edüp etmeyeceğinizi esbâb-ı mücibesinin ilâvesiyle işbu teklifnâme zîrinde derc ü imlâ ederek iki gün zarfında Dâhiliye Nezâreti Dâhiliye Kalemî Müdiriyyeti'ne irsâl etmeniz lüzûmu ityân ve müddet-i mezkûrenin infisâlinden sonra adem-i kabûl veyahud te'hîr-i azîmet gibi dermeyân edeceğiniz a'zârın şâyân-ı kabûl görülmeyeceği ilâveten beyân olunur."

Dâhiliye Nezâreti Me'mûrîn Kalemî mührü¹⁹

Bunun altında muvafakatname ile yazanın isim, sıfat ve mührü bulunmaktadır. Kâğıdın altında "*İşbu varaka zîrine yazılan cevabın tatbik mührü ile tahtimi kâfi olup pul ilsâkına lüzûm yokdur*" kaydı vardır.

-
- * İsmail Bey'in sıhî sebeplerle istifası üzerine üç ay izinli sayıldığına dair İstanbul Vilâyetine gönderilen 2 Haziran 327 tarihli müzekkire [2].
 - * Bozcaada kaymakamı Ekrem Bey'in Adalar kaymakamlığı vekâletine tayin edildiğine dair İstanbul vilâyetine müzekkire [4].
 - * Aynı konuda İstanbul Vilâyetine 2 Haziran 327 tarihli yazı [5].
 - * Adalar kaymakamına üç aylık izin sonunda memuriyetine dönmesi için Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kalemînin 8 Haziran 327 tarihli yazısı [6].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Artin Apartyan'ın Ekrem Bey'in yerine Bozcaada'ya tayinine dair 6 Temmuz 327 tarihli müzekkire müsveddesi [7].
 - * Artin Apartyan'ın Dahiliye Nezâretine verdiği Mürefte'den infisalinden sonra zarûret çektiği, Manastır'da Pirlepe kazasına tayinini isteyen 5 Haziran 327 tarihli arzuhali [8].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden Artin Apartyan'a Bozcaada kaymakamlığı teklifi ve Apartyan'ın kabûlü varakası (Her iki yazının tarihleri de 27 Haziran'dır) [9].
 - * Dahiliye Nezâreti Memûrîn Kaleminden aynı konuda sadarete gönderilen 19 Temmuz 327 tarihli tezkire [10].
 - * Dahiliye Nezâretinin tayin konusunda 6 Temmuz 327 tarihli yazısı [11].
 - * Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyetine gönderilen 30 Temmuz 327 tarihli tayin emri müsveddesi [12].

18 DÜİT, dos. 9/41-9.

19 Örnekte italik ile yazılan kısımlar elle doldurulmuş yerlerdir.

Bu form her halde bütün adaylara doldurtuluyor olmalıdır. Ancak, dosyaların hepsinde aynı türden evraka maalesef rastlanmamaktadır.

Görüldüğü gibi dosya, üç kaymakamın biyografilerinde kullanıldıktan başka bazı bürokratik muâmelelerin yapılış tarzı ve seyrine de açıklık getirmektedir. Ayrıca, Apartyan'ın biyografisi açısından da hayli ilgi çekicidir. Zira, Artin Apartyan cevabında memuriyeti kabûl ettiğini bildirmekte, ancak bunun bir zarûretten kaynaklandığını, 19 senedir vazifede olduğu halde hep üçüncü sınıf kaymakamlıklarda bulunduğu, akranlarının mutasarrıf ve vali oldukları halde kendisinin meşrutiyetin ilânında dört sene açıkta bırakıldığı, hakkı bir liva mutasarrıflığı olduğu halde ikinci sınıf kaymakamlık teklif edilmesini bir mükâfat olarak kabûl etmekte ma'zûr bulunduğunu ifade etmektedir.

Bazı dosyalarda ise ma'zûliyet maaşı isteyenlerin dolduracakları "*Şûrâ-yı Devletin gayrı devâirden mesâlih-i şahsiyyeye dâir verilen mazbatalara mahsus varakadır*" şeklinde başlık taşıyan bir belgeye rastlanmaktadır. Bunda: kendisi ile babasının isimleri; en son memuriyeti; memuriyet müddeti (başlangıç ve bitiş tarihleri ve yıl-ay-gün olarak müddeti); ma'zûliyet müddeti; devlet hizmetine kaç yaşında ve hangi tarihte girdiği, ma'zûliyet maaşına dair verdiği istid'asıyla kaç yaşında olduğu; memuriyetlerinin her birinden ayrılış sebebi, ayrılışı bir ceza ile olmuşsa keyfiyeti; elindeki hüsn-i hal mazbatasının numara ve tarihi gibi sorular bulunmaktadır. Altta birincisi, vazifesinin bulunduğu kazanın resmî mührü ve kaymakamın şahsî mührüyle, ikincisi kaza idare meclisi mührüyle tasdik edilmiş olarak yukarıda verilen bilgilerin aslına uygun olduğuna dair şerhler vardır²⁰.

Yine aynı başlıklı kâğıda yazılmış kaymakam, nâib, mal müdürü, müftü, tahrirat kâtibi ve üyelerin mühürleri bulunan kaza idare meclisince, mağduriyete uğradığını bildiren şahsın hüsn-i hâli ve beraat-i zimmetini tasdiken bir mazbata daha verildiği de görülmektedir²¹.

Bu dosyalardaki evrak arasında belli bir yılın Mülkiye Mektebi mezunlarının listelerini ihtiva eden defterlere de rastlanmaktadır. Hiç şübhe yok ki bu listeler, taşra kadrolarında istihdam edilen memurların memuriyete başladıkları andaki durumlarını göstermesi bakımından biyografileri için iyi bir

20 Elmalı kazası nüfus me'muru Mehmed Ra'if b. Hacı Şakir Efendi'nin Konya Vilâyeti tensik Komisyonu kararıyla kadro harici bırakılmasıyla ilgili dosya: DH.MEM, dos. 18-1/8-3.

21 DH.MEM, dos. 18-1/8-2.

kaynak niteliğindedir. Meselâ 1326-1327 ders yılı mezunları için tertib edilmiş bir defter buna misal olarak verilebilir. Bu defterde şu bilgiler bulunmaktadır:

İsim - baba ismi - şehâdetnâme derecesi (*aliyyülâlâ, âlâ, karin-i âlâ*) - mekteb kayıt numarası - tayin olduğu mahal - sûret-i tavnîfi - tarih-i tayini.

Memûrîn dosyaları incelendikten sonra bunlardaki bilgilerin *Sicill-i Ahval defterlerine* ne dereceye kadar intikal ettiği sorusu hatıra gelmektedir. Başka bir ifadeyle, elde hayli mufassal olarak tutulmuş *Sicill-i Ahval defterleri* olduğuna göre yine de memûrîn dosyalarına müracaat gerekli midir? Bunun için sondaj mâhiyetinde olmak üzere bazı şahıslara âid biyografilerin karşılaştırılması gereklidir. Ancak, burada bir problem ortaya çıkmaktadır. *Sicill-i Ahval defterlerinde* bir şahsın bulunabilmesi için alfabetik olarak düzenlenmiş fihristlere müracaat edilmekte, burada ise aynı adı taşıyan şahıslar baba adı ile birbirinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla, istenilen şahsın kaç numaralı sicil defterinde olduğunun tesbiti ancak baba adının bilinmesine bağlıdır. Halbuki memûrîn dosyalarında eğer her hangi bir sebeple daha önce bahs edilen künye bildiren evrakdan biri yoksa veya ilgili şahsın imza veya mühründe baba adı bulunmuyorsa -ki ekseriya yoktur- o zaman *Sicill-i Ahval defterlerindeki* yerinin bulunması hemen hemen mümkün değildir. Bazan da baba adı veya âile adı tesbit edilebildiği halde Sicil fihristlerinde böyle bir şahsa rastlanmamaktadır. Nitekim, daha önce bahsi geçen İsmail Canpolad Bey'in defter fihristlerinde adı bulunmamıştır. Böylece yazımızın başında da işaret edilen bu kayıtların tutulmasının ağır ilerlemesi ve bazı kimselerin *Sicill-i Ahval defterlerine* geçirilememiş olması keyfiyeti de isbatlanmış olmaktadır²². Bu eksiklik dolayısıyla karşılaştırma yapmak bayağı güçlük arz etmektedir. Yine de bir-iki kişinin biyografisinde bu yol denenmiştir. Meselâ, daha önce bahsi geçen Artin Apartyan, bunlardan biridir. Bu şahsa âid ilk kayıt 66 nr.lı defterdedir²³. Fakat iki sahife yetmediğinden devamı 150 nr.lı zeyl defterine²⁴ geçirilmiştir. *Sicill-i Ahval Defterinde* Kudüs maiyyet memurluğu, Hafik, İnoz ve Mürefte kaymakamlıkları, Hafik ve Mürefte'de iken hakkındaki yolsuzluk iddiaları ve temize çıkmasına hayli teferruatlı bir biçimde yer verildiği halde Bozcaada kaymakamlığına tayininden sadece bir cümle ile bahs edildikten sonra hakkındaki bir şikâyetten dolayı bir yıl sonra azl edildiğine geçilmektedir. Halbuki, Memûrîn dosyasındaki evrakdan ne şekil ve şartlar altında Bozcaada'ya tayin edildiği hakkında hayli bilgi sahibi olmaktadır.

22 Bk. s. 141.

23 s. 299-300.

24 s. 185-186.

Karşılaştırılması yapılabilen diğer bir şahıs da Elmalı nüfus memuru Mehmed Ra'if Efendi'dir. Bu şahsın *Sicill-i Ahval*deki biyografisi yarım sahife kadar olup "*Elmalu Kazası Meclis-i İdaresinden musaddak sûretleri asl-ı tercüme-i hâliyle Dahiliye Sicill-i Ahval şubesinde mahfuzdur, fi 28 Rebi'ülâhur 324 / 9 Mayıs 322*" kaydıyla bitmektedir. Halbuki, memûrın dosyasında kadro harici bırakılması üzerine yaptığı müracaatlar ve imtihana girip kazandığı takdirde yeniden memuriyete kabul olunabileceğini gösteren kayıt vardır. Dosyanın son belgesi olan bu evrakın tarihi 9 Ağustos 327, yani *Sicill-i Ahval* kaydından beş yıl sonrasına âiddir.

Umûmî *Sicill-i Ahval*ler yanında Sadâret ve Dahiliye (içlerinde ortalama 30'ar zarftan 24 dosya) , Şûrâ-yı Devlet (içlerinde ortalama yine 30'ar zarftan 15 sandık) ve Hazine-i Hassa memurları (1010 zarf) için ayrıca tutulmuş dosyalar ile Hazine-i Hassa memurları için 11 adet husûsî defter bulunmaktadır. Her şahsa âid evrak, üstüne o şahsın ad ve vazifesi yazılan bir zarfa konmuş, ayrıca Hazine-i Hassa mensubları için husûsî, diğerleri için ise -ayrı defterleri olmadığından- Umûmî *Sicill-i Ahval defterlerindeki yerleri* (defter numarası ve sahifesi) zarfın üzerine yazılmıştır. Hazine-i Hassa mensublarına âid dosyalardaki evrakda ise çok kere umûmî defterlerdeki yerine de işaret edilmiştir. Bazısında *Sicill-i Ahval*'deki biyografinin tasdikli sûretleri de bulunmaktadır. Şûrâ-yı Devlet mensubları dosyalarında saha sık olarak dosya sahiplerinin kendileri tarafından doldurulmuş sicill-i ahval varakaları yer almaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre Hazine-i Hassa mensubları için mülkî ve adlî personelin verdikleri umûmî sicill-i ahval varakalarından başka Hazine-i Hassa mensublarının ayrı olarak doldurdukları bir sicil varakası bulunmaktaydı. Her iki varakadaki sorular mâhiyet itibâriyle çok farklı olmamakla beraber umûmî varakadakiler daha uzun tutulmuştur. Ayrıca bu dosyalarda "*vukuat varakaları*"²⁵ ile diğer memûrın dosyalarında da rastladığımız diploma, vs. sûretleri ve varsa aldığı nişanlarla tarihlerini gösteren tasdikli sûretlere rastlanmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, *Sicill-i Ahval defterleri*, mülkî ve adlî personel için oldukça teferruatlı hazırlanmış biyografiler ihtiva etmekte iseler de memûrın dosyaları içinde bulunan evrakla, defterlerde kısaca temas edilmiş bulunan hususların da aydınlığa kavuşturulması mümkün olabilmektedir. Ancak, katalog fişleri hazırlanmış olduğu halde henüz katalog yazımlarının tamamlanmamış olmasından dolayı bu dosyaların kullanılabilmesi şimdilik

25

"Mâbeyn-i Humâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne ve Hazîne-i Hassa-i Şâhâneye mensûb me'mûrın ve ketebenin sicill-i ahvâline dâir vuku'at varakasıdır" başlığını taşıyan bu kâğıdlarda sağda sicill-i umûmî, solda husûsî numaraları (defter ve sahife), ortada isim, şöhret, baba adı ve memuriyeti, altta maaşı, rütbesi, nişanı, tarihi ve mülâhazat haneleri bulunmaktadır.

mümkün değildir. Kataloglar araştırmacıların hizmetine sunulduktan sonra değişik tarihlerde tutulmuş olan dosyaların birleştirilmesi ve Sicil defterlerindeki nazaran daha sağlam biyografilerin yazılabilmesi her halde mümkün olabilecektir.



نیمی اوله عرصه

سجل احوال... صوب ماورین... صوب اقل...

Table with columns 'سؤال' (Question) and 'جواب' (Answer). Contains handwritten Ottoman Turkish text and printed text fragments.

I Birinci sınıf bir kaymakamlık isteyen Of kazası kaymakamı İbrahim Edhem Efendi'nin Sicill-i Ahval kaydına esas olan "Me'mûrîn ve ketebe ve müstahdemînin tescîl edilecek terceme-i hallerinin tahrîrine mahsûs varaka" (DH.MEM, dos. 89/16-3).

جمهوری و قلمدان

بکتنون االمی

سید

۱۹۷۶ موی

شعبه س

ل

خلاصه

لوف خلصه فی ابراهیم افندی ایقا بام

لعله سید راکی

دولتو اتصح مقضو
کند و نیز با انقصه بولدی یوقضا قانقضا قانقضا مسیاد اظاری و طبقه ابراهیم افندی ایقا بام
دیرجی صیفه بر قضا قانقضا یعنی استرمانه زار اوف قانقضا ایقا بام ابراهیم افندی ایقا بام
منزل امان عالی تقه. نینا هایدیه. اولیا بید و سردرمانه مقضه مسیاد ابراهیم افندی ایقا بام

III/a İbrahim Edhem Efendi'nin talebi üzerine Trabzon Valiliğinden Dahiliye
Nezâretine gönderilen birinci sınıftan bir kaza kaymakamlığına tayinine
dair tahrirat (DHMEM, dos. 89/16-5).

Handwritten notes and numbers at the top of the page, including "۲۹۹" and "۵۰۰".

Handwritten signature or name at the top right.

Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, detailing administrative or legal matters.



Lower section of handwritten text, continuing the administrative or legal record.



Handwritten signature or name at the bottom of the page.

III/b Trabzon Valiliği tahriratının arka yüzü.

داخليه نظارتی				موسدی	موسی	وراق نموی
بطاقتک نامہ ووردی	تاریخی	مقامہ ابدانل	موضوع	تاریخ نموی	تاریخ تیس	نومردی
			طبرزد و ولایت	۱۳۰۳	۱۳۰۳	۳۴۳
<p>۸ مرداد ۱۳۰۳ تاریخ و ۱۳۰۳ خطه لیدو قرآن علیہ جوبہ - او ذوق صحت حکایت ابراهیم ادوم آقندک برچی صفده فاکھانہ قاندی قندہ کب اکھانہ لیدی بالہ بنیہ اشدکہ اولد و دست تکلم برہنہ اتقا بندہ ارضای افضا ایہ بہ عدد برقیہ حی: عام و فریب بعد ایی فریبہ نظریہ برک مہارہہ اصل و سوا سوا و اسالہ تیر برہی</p> <p>صمدی ۱۳۰۳</p> <p>۱۳۰۳</p>						

- IV İbrahim Edhem Efendi'ye istediği intihabnâme verilmesi için Hicaz ilmühaberi ve pul alınması hakkında Dahiliye Nezâretinden Trabzon Vilâyetine tahrirat-ı aliyye (DH.MEM, dos. 89/16-1).

